

Ireneusz Bochno

MIGRACJA ZAROBKOWA JAKO PROBLEM SPOŁECZNY

Wywołanie problemu

Zjawisko migracji zarobkowej w ostatnich czasach, szczególnie od chwili przystąpienia Polski do Unii Europejskiej stało się „stałym” elementem rzeczywistości. Coraz częściej i „głośniej” zaczyna być ono dyskutowane i analizowane. Co prawda, większość informacji nadal dostarczana jest w postaci medialnych wiadomości, jednak również pojawia się coraz więcej naukowych opracowań tego zjawiska (por.: Jaźwińska, Okólski 2001; Kaczmarczyk 2005; Kolarska-Bobińska 2007). W związku z taką sytuacją nastąpiła potrzeba „przedefiniowania migracji w warunkach właściwych dla XXI wieku” (Kolarska-Bobińska 2007, s.7), a szczególnie zastanowienia się nad nią w obecnej sytuacji ludzi młodych w Polsce. Dlatego tekst ten chciałbym włączyć do dyskusji nad migracjami zarobkowymi młodych Polaków jako problemem społecznym. Podejmując to zamierzenie postaram się zdefiniować pojęcie migracji zarobkowej, zastanowić nad sytuacją młodych w obecnej rzeczywistości oraz pokrótce wskazać na konsekwencje z tego płynące.

Migracja zarobkowa jako specyficzny rodzaj migracji

Zastanawiając się nad problemem migracji zarobkowych warto przyjrzeć się zawartości semantycznej i znaczeniowej tego pojęcia. W najprostszym ujęciu – semantycznym – migracja to: „wędrownia, ruch ludności mający na celu zmianę miejsca pobytu na stałe lub okresowo” (Sobal 2002, s. 719). Takie ujęcie zwykle pozwala zidentyfikować migranta, czyli odróżnić go od nie-migranta. Jednak ujęcie takie wydaje się w pewien sposób uproszczone. W celu wyjaśnienia i zdefiniowania pojęcia „migracja” zatrzymam się na wymienionych w literaturze jego wymiarach. Przyjmując za Standingiem (1984, za: Kaczmarczyk 2005, s. 17-19) są to:

- kryterium przestrzenne,
- kryterium miejsca,
- kryterium czasu,

– kryterium aktywności,
którym przyjrzymy się bliżej.

Kryterium przestrzenne, jak sama nazwa wskazuje, jest związane z przemieszczaniem się na jakąś odległość (migracja terytorialna). Zwykle jest to odległość fizyczna, ale wielu autorów sugeruje konieczność uwzględnienia jeszcze w takim rozumieniu wymiarów przestrzeni ekonomicznej i społecznej.

Kryterium miejsca zamieszkania jest związane ze zmianą adresu migranta, przy czym zmiana ta może być trwała bądź półtrwała, stała lub cykliczna.

Kryterium czasu, czyli inaczej mówiąc zasada określająca minimalny czas trwania migracji. Zwykle jest to 12 miesięcy. Ten wymiar pozwala bez trudu odróżnić migrantów od turystów.

Kryterium aktywności, wymagające, by migracja wiązała się ze zmianą miejsca podstawowej aktywności człowieka (w praktyce chodzi przede wszystkim o jego pracę zarobkową).

Powyższe cztery wymiary migracji określają ją w sposób całościowy: jako formę przestrzennej i geograficznej mobilności trwającej przez jakiś czas, a wiążącej się ze zmianą miejsca zamieszkania i miejsca aktywności człowieka (Shyrock, Siegel 1973 za: Kaczmarczyk 2005, s. 19). W takim ujęciu pojęcie migracji jest wyrażone w sposób makrospołeczny (Kaczmarczyk 2005, s. 23–60), czyli związany z szeroką perspektywą geograficzną, demograficzną, polityczną, socjologiczną i ekonomiczną. W związku z czym wszelkie analizy zjawiska migracji dostarczyć mogą informacji dotyczących czynników makro, związanych z zachowaniami zbiorowymi, sytuacjami masowymi (Kostarczyk 2006, s. 176). Jednak coraz częściej pisze się o konieczności „zejścia na niższy poziom analizy” i uwzględnianiu indywidualnego kontekstu migracji, czyli poziomu mikro (Kaczmarczyk 2005, s. 61–80), związanego jednostkową perspektywą decyzyjną i działaniową (Kostarczyk 2006, s. 176).

W tym miejscu warto dokładniej przyjrzeć się zjawisku migracji, sytuując go wśród innych rodzajów migracji. Pozwoli to z jednej strony uchwycić jego specyfikę, a z drugiej powiązania z innymi aspektami migracyjnymi. Najczęściej rodzaje migracji są wyróżnione przez autorów (por.: Polańska–Kujawa 2006, Popławski 2006) w oparciu o jej przyczyny. Popławska–Kujawa (2006, s. 120) wyróżnia migracje:

- 1) społeczno–kulturowe, czyli związane z niezadowolaniem z miejsca w strukturze społecznej, niską oceną możliwości rozwojowych, naśladowaniem innych, pozytywnymi opiniami innych, atrakcją miejsca migracji,

- 2) ekologiczne, związane z katastrofami bądź zagrożeniami katastrof ekologicznych we własnym miejscu zamieszkania,
- 3) etniczne, dotyczące konfliktów mniejszości narodowych, etnicznych czy religijnych,
- 4) polityczne, związane z konfliktami politycznymi, wojnami, prześladowaniami w kraju, z brakiem poczucia wolności politycznej czy przestrzegania praw obywatelskich,
- 5) ekonomiczne, dotyczące niskiego standardu materialnego, niskich zarobków czy bezrobocia w kraju.

Nieco innego podziału, szczególnie jeśli chodzi o nazewnictwo, można doszukać się poprzez analizę motywów mobilności (Popławski 2006, s. 148):

- 1) poszukiwania wolności, czyli migracje związane z ucieczką przed prześladowaniami, poszukiwaniem możliwości działania czy głoszenia poza granicami poglądów politycznych, religijnych, intelektualnych, szukaniem azylu czy wreszcie poszukiwaniem wolności przed opodatkowaniem we własnym kraju,
- 2) poszukiwania wywyższania się i prestiżu; są to migracje dotyczące chęci podwyższenia pozycji społecznej, poszukiwanie awansu własnego czy swojej rodziny,
- 3) poszukiwanie samorealizacji czyli migrowanie w celach edukacyjnych, naukowych, możliwości realizacji nowatorskich działań gospodarczych, inowacyjnych czy możliwości realizowania się zawodowego,
- 4) poszukiwanie przygody i ryzyka motywujące podejmowanie migracji z chęci poznania świata, realizacji nietypowych zamierzeń podróźniczych,
- 5) poszukiwanie dobrobytu jako szeroko rozumiane zarobkowanie, podejmowanie pracy, zdobywanie środków finansowych.

Szczególną uwagę zwracam na migracyjny aspekt ekonomiczny, ponieważ interesują mnie postawy wobec migracji zarobkowych. W związku z tym przyjmuję (por.: Kaczmarczyk 2005), że migracja zarobkowa jest to oparte o różne przyczyny, trwające w czasie przemieszczanie się jednostki w przestrzeni fizycznej i społecznej w celu osiągnięcia określonych korzyści, szczególnie tych, które mają wyraźnie bądź w domyśle zarobkowy charakter.

Młodzi Polacy wobec migracji zarobkowych

Obecna rzeczywistość, która ulega nieustannym transformacjom i często kojarzona jest z kulturą niecierpliwości i ryzyka (Kwiatkowska 2005, s. 16), „wymusza” na jednostce określone zachowania, tworzy model nowoczesnej osobowości (Sztompka 2005). Osobowości, która z dużą łatwością i elastycznością będzie mogła funkcjonować w świecie, podejmując nowe zadania i wyzwania, przekraczając kolejne granice transnacyjnej globalizacji rynków pracy (Bańka 2007, s. 53). Taka sytuacja zmusza człowieka do „zmiany planowania i realizowania karier zawodowych, nie tylko w granicach gospodarek narodowych, ale także w kontekście transgranicznym międzynarodowym i międzykulturowym” (tamże, s. 53).

Wiąże się to z potrzebą ogromnej mobilności, również terytorialnej, związanej ze zmianą miejsca w przestrzeni (por.: Sobal 2002, s. 731). To prowadzi do migracji ludzi, do obserwowanego w ostatnich latach w Polsce gwałtownego wzrostu emigracji, określonej „exodusem”, czyli masowym wyjściem poza granice państwa, otwarciem się na istotne zmiany w: a) ruchliwości siły roboczej; b) ruchliwości (tranzycji) zawodowej; c) w ścieżkach przejścia (tranzycji) z rynku edukacyjnego do rynku pracy; d) w psychicznym rozwoju tożsamości jednostki i definicji dorosłości; e) zacieraniu się w Europie, do pewnego stopnia, granic geograficznych, narodowych, kulturowych, czasu i przestrzeni” (Bańka 2007, s. 53).

Jednak z drugiej strony „exodus” często jest kojarzony z „wielką ucieczką” od społecznej, gospodarczej i politycznej sytuacji kraju, bowiem „zmiana miejsca w przestrzeni geograficznej wiąże się z dążeniem do zmiany miejsca w przestrzeni społecznej” (Łukowski 2001, s. 125). Wobec tego migracja może być również odpowiedzią na sytuację ekonomiczną Polski. Od rozpoczęcia procesu transformacji w naszym kraju bezrobocie stale utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. W kwietniu 2007 roku stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła 13,7%, tj. prawie 2 miliony 106 tysięcy osób (www.mpips.gov.pl – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej).

Taka sytuacja jest szczególnie trudna dla ludzi młodych, tych, którzy ukończyli szkołę i starają się dopiero ulokować na rynku pracy. Dodatkowo w najbliższych latach silnie zaznaczać się będzie niekorzystny wpływ wyżu demograficznego i malejącego wśród pracodawców popytu na absolwentów (Kowalczyk 2003). „Uważa się bowiem, że rynek pracy stał się [...] jednym z podstawowych, negatywnych skutków zmian systemowych w Polsce” (Ratajczak 2006, s. 10). Sytuacja taka, a więc brak miejsc stałej pracy, gwarantującej ludziom stabilne warunki życia, co za tym idzie poczucie

bezpieczeństwa, stanowi zagrożenie o charakterze ekonomiczno-społecznym (Mach 2003).

W tych warunkach dynamicznych zmian, które z jednej strony sprzyjają poprawie wskaźników ekonomicznych (dobrobytu) i poczuciu jakości życia (dobrostanu), a z drugiej zmuszają do „zmagania się” z zagrożeniem bezrobociem, ubóstwem, frustracją, rozpadem więzi rodzinnych i kultur lokalnych (por.: Ratajczak 2006), coraz więcej młodych Polaków decyduje się na migrację. Narażeni są na to zwłaszcza mieszkańcy mniejszych miast i wsi. Szczegółowe analizy dotyczące migracji wskazują, że ludzie z całych regionów lub miejscowości opuszczają Polskę w poszukiwaniu pracy za granicą (por.: Jaźwińska 2001, Sakson 2001) w ten sposób broniąc się przed „reprodukcją biedy” (określenie za: Kwieciński 2002).

Szacuje się, że rocznie z Polski w celach zarobkowych wyjeżdża średnio około 800 tysięcy osób. Jest to około 400 tysięcy osób więcej niż przed 1 maja 2004 roku. Dodatkowo dane te nie uwzględniają tych, którzy pracują za granicą nielegalnie (Wiśniewski, Duszak, 2007, s. 15–16). Dlatego oblicza się, że Polskę może opuścić nawet 3 miliony obywateli (Rzeczpospolita z 13 V 2007 r., por.: Okólski 2006). Dodać przy tym należy, że są to często ludzie coraz młodsi, w wieku od 18 do 34 lat (Wiśniewski, Duszak 2007 s. 15–16). Oni najsilniej odczuwają „brak perspektyw” związanych z bezrobociem lub nieporównywalnie niskim wynagrodzeniem za pracę. Młodzi ludzie często również decydują się na wyjazd negatywnie odczuwając sytuację Polski jako kraju zamkniętego i skorumpowanego (Ciacek 2007, s. 58; Frelak 2007, s. 86; Pankowski 2007, s. 64), o niskiej kulturze pracy i jakości kadry zarządzającej (Pankowski 2007, s. 69). Migracja często też związana jest z potrzebą samorealizacji, ciekawości, ryzyka, wywyższania się, prestiżu i wolności (Popławski 2006).

Zjawiska i procesy zachodzące obecnie w Polsce, wynikające z dynamiki zmian cywilizacyjnych związanych z transformacją systemową kojarzą się niewątpliwie z szansami, ale również barierami rozwoju jednostek tworzących współczesne (nowoczesne) struktury społeczne.

Kilka uwag zamiast zakończenia

W związku opisaną wyżej sytuacją wyłaniają się nowe problemy i nowe zadania dla badaczy. Rodzi się potrzeba pilnych analiz obejmujących podstawowe sfery życia, tj. sferę pracy, konsumpcji i życia społecznego. Ma to również związek z potrzebą prowadzenia, ciągłej kontroli zasobów (potencjału adaptacyjnego) człowieka, aby – jak pisze A. Bańka – „chronić go przed ich marnotrawieniem i nieefektywnym wykorzystywaniem” (2006,

s. 7), szczególnie jeśli myślimy o ludziach młodych.

Ta grupa ludzi jest w specyficznej sytuacji ulokowania się na wolnym rynku pracy, ponieważ, „prawdopodobnie wielu młodych ludzi nigdy nie doświadczy stabilnego, trwałego zatrudnienia, w jednym wyuczonym zawodzie. Coraz większe znaczenie będą miały elastyczne formy zatrudnienia okresowego, w niepełnym wymiarze czasu” (Giermanowska 2003, s. 35; por. też: Bańka 2006). Dodatkowo to właśnie oni są w wieku, kiedy dokonują się istotne określenia głównych ścieżek szeroko rozumianej kariery (Guichard, Huteau 2005, s. 175). Kiedy kształtują się decyzje dotyczące zawodu i pracy (Havigurst za: Brzezińska 2000, s. 234), zaczyna rozwijać się zawodowa tożsamość człowieka (Newsmann, Newsmann za: Brzezińska 2000, s. 234). „Kluczowym momentem wejścia w dorosłe życie jest przejście od nauki do pracy” (Giermanowska 2003, s. 33). Tu natomiast pojawiają się ograniczenia, na które zwraca uwagę A. Giddens (2004), a odnoszą się one do możliwości wyboru wielu stylów życia uwarunkowanych przez doświadczenia biograficzne, warunki socjoekonomiczne, nacisk grupy czy powszechność wzorów ról. Dodatkowo ludzie młodzi są zazwyczaj ciekawi świata i nowości z nim związanych, chętniej podejmują nowe wyzwania i zadania.

Wielu badaczy wskazuje na pilną potrzebę poszukiwania rozwiązań dotyczących sytuacji ludzi młodych w obecnej dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej, kulturowej czy zawodowej. W związku z tym prowadzone są liczne badania dotyczące młodzieży i rozwoju jej tożsamości zawodowej (por.: Jałowicki 2005), projektowaniu przyszłości edukacyjno-zawodowej (por.: Piorunek 2004), orientacji proeuropejskich (por.: Cybał-Michalska 2001), postaw wobec obywatelstwa (por.: Roszkowska 2005) czy demokracji (por.: Grabowska 1999), postaw wobec świata (por.: Trubiłowicz 2006), stosunku do pracy (por.: Szawiel 1999), sytuacji społeczno-zawodowej (por.: Kobylarek 2004), znalezienia się w nowym świecie (por.: Świda-Ziemba 2005) i funkcjonowania w nim (por.: Fatyga 2005).

Jednak, mimo tej obfitości, nadal wydają się aktualne pytania: Jak kształtują się postawy młodych ludzi w Polsce wobec europejskiego rynku pracy? (por.: Trubiłowicz 2006, Polakowska-Kujawa 2006) Czy uczestnictwo młodych w tym rynku będzie sprzyjać rozwojowi ich kariery (por.: Bańka 2006) czy marginalizacji w gospodarce opartej na wiedzy? (por.: Giddens 2004). Czy będą oni pełnoprawnymi przedstawicielami społeczeństwa europejskiego czy ludźmi gorszej kategorii (podklasy)? (por.: Kaczmarczyk 2005). Czy wykorzystają migrację zarobkową jako element nowoczesnej struktury zatrudnienia? (por.: Bańka 2006). Czy będą poszukiwać zatrudnienia na obrzeżach społeczeństw – w sektorze drugorzędym? (por.: Czapliński, Panek 2005, Popławski 2006, Gunter 2006).

Jednak, choć literatura dotycząca badań nad młodzieżą, jej rozwojem oraz funkcjonowaniem we współczesnej rzeczywistości jest bogata, warto nieustannie zadawać nowe pytania i poszukiwać nowych rozwiązań.

Literatura

- BAŃKA A. (2006), Kapitał kariery – uwarunkowania, rozwój i adaptacja do zmian organizacyjnych oraz strukturalnych rynku pracy, [w:] Współczesna psychologia pracy i organizacji, Z. Ratajczak, A. Bańka, E. Turska, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- BAŃKA A. (2007), Psychologia doradztwa karier, Wyd. PRIN-B, Poznań.
- BRZEZIŃSKA A. (2000), Społeczna psychologia rozwoju, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- CIACEK P. (2007), Druga fala Wielkiej Emigracji. Raport z badań ilościowych, [w:] Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa, red. L. Kolarska-Bobińska, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- CYBAL-MICHALSKA A. (2001), Orientacje proeuropejskie młodzieży. Stan i potrzeby edukacyjne, Wyd. Wolumin, Poznań.
- CZACZKOWSKA E. (2007), Ponad 3 miliony Polaków chce opuścić kraj za pracą, „Rzeczpospolita” z 15 V 2007 r.
- CZAPIŃSKI J., PANEK T. (2005), Diagnoza Społeczna 2005. Warunki i jakość życia Polaków. Wyd. PRESS & IT, Warszawa.
- FATYGA B., RED. (2005), „Biała Księga” młodzieży polskiej. Dwie prawdy o aktywności, MEN, Warszawa.
- FRELAK J. (2007), Dlaczego wyjechali, czy wróćą? Wyniki sondażu internetowego, [w:] Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa, red. L. Kolarska-Bobińska, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- GIDDENS A. (2004), Socjologia, PWN, Warszawa.
- GIERMANOWSKA E. (2003), Bezrobocie młodzieży jako problem społeczny, [w:] Społeczności lokalne wobec problemu bezrobocia młodzieży, red. E. Giermanowska, M. Raclaw-Markowska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- GIERMANOWSKA E., RACLAW-MARKOWSKA M., RED. (2003), Społeczności lokalne wobec problemu bezrobocia młodzieży, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

- GRABOWSKA M. (1999) Poza polityką i demokracją, [w:] Młodzież szkolna o rynku i demokracji, red. K. Koseła, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- GUICHARD J., HUTEAU M. (2005) Psychologia orientacji i poradnictwa zawodowego, Impuls, Kraków.
- GÜNTER R. (2006) Kariera negatywna jako skutek migracji. Losy kobiet z Europy Wschodniej i Środkowej w zachodnich państwach dobrobytu, [w:] Współczesna Europa w procesie zmian, red. J. Polakowska-Kujawa, Wyd. Dyfin, Warszawa.
- JAŁOWIECKI B. (2005), Globalizacja, lokalność, tożsamość, [w:] Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska. Europa. Świat, red. W. Wesołowski, J. Włodarek, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- JAŻWIŃSKA E. (2001), Migracja niepełna ludności Polski: zróżnicowanie międzyregionalne, [w:] Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu, E. Jaźwińska, M. Okólski, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- JAŻWIŃSKA E., OKÓLSKI M., RED. (2001), Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- KACZMARCZYK P. (2005), Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- KOBYLAREK A. (2004), Sytuacja społeczno-zawodowa absolwentów uniwersytetu, Wyd. A. Marszałek, Toruń.
- KOLARSKA-BOBIŃSKA L., RED. (2007), Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- KOSTARCZYK J. (2006), Migracje do Francji w badaniach socjologicznych, [w:] Współczesna Europa w procesie zmian, red. J. Polakowska-Kujawa, Wyd. Dyfin, Warszawa.
- KOWALCZYK E. (2003), Rynek pracy w opiniach studentów, [w:] „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXV, zeszyt 2.
- KWIATKOWSKA H. (2005), Tożsamość nauczycieli, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- KWIECIŃSKI Z. (2002), Wykluczenie, UMK, Toruń.
- ŁUKOWSKI W. (2001), Społeczny sens ruchliwości niepełnej (biwalentnej), [w:] Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu, red. E. Jaźwińska, M. Sokólski, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- MACH B.W. (2003), Pokolenie historycznej nadziei i codziennego ryzyka, IPN PAN, Warszawa.

- OKÓLSKI M. Czeka nas milion emigrantów, wywiad, „Gazeta Wyborcza” z 11 V 2006 r.
- PANKOWSKI K. (2007), Najnowsza fala emigracji z Polski. Analiza treści dyskusji internetowych, [w:] Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa, red. L. Kolarska-Bobińska, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- PIORUNEK M. (2004), Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej w okresie adolescencji, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- POLAKOWSKA-KUJAWA J. (2006), Migracje – teoria a realia dotyczące Europy, [w:] Współczesna Europa w procesie zmian, red. J. Polakowska-Kujawa, Wyd. Dyfin, Warszawa.
- POPLAWSKI T. (2006), Migracje masowe z peryferii do centrów. Przyczyny, skutki i strategię migracji Polaków do Europy Zachodniej, [w:] Współczesna Europa w procesie zmian, red. J. Polakowska-Kujawa, Wyd. Dyfin, Warszawa.
- RATAJCZAK Z. (2006), Psychologiczne aspekty funkcjonowania współczesnych organizacji, [w:] Współczesna psychologia pracy i organizacji, red. Z. Ratajczak, A. Bańka, E. Turska, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- ROSZKOWSKA M. (2005), Postawy młodzieży szkolnych klubów europejskich wobec społeczeństwa obywatelskiego, Wyd. UZ, Zielona Góra.
- SAKSON B. (2001), Źródła pionierskiego łańcucha migracyjnego, [w:] Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu, red. E. Jaźwińska, M. Sokółski, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- SOBAL E. (2002), Słownik wyrazów obcych, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- SZAWIEL T. (1999), Urzeczeni przez rynek? Stosunek młodzieży do rynku, pieniądza i pracy, [w:] Młodzież szkolna o rynku i demokracji, red. K. Koseła, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- SZTOMPKA P. (2005), Socjologia zmian społecznych, Wyd. Znak, Kraków.
- ŚWIDA-ZIEMBA H. (2005), Młodzi w nowym świecie, Wyd. Literackie, Kraków.
- TRUBIŁOWICZ E. (2006), Studenci i ich świat – od stanu wojennego do Unii Europejskiej, Wyd. KUL, Lublin.
- WIŚNIEWSKI J., DUSZAK M. (2007), Migracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 roku, [w:] Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa, red. L. Kolarska-Bobińska, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Ireneusz Bochno

**JOB MIGRATION AS A SOCIAL PROBLEM
– BASED ON SELECTED LITERATURE**

Abstract

The paper attempts to examine the social problem of job migration among young Poles. It includes the definition of the concept, the situation of young people under the current circumstances, as well as the consequences of job migration of Polish people.